

SOCIETAT CATALANA DE GEOGRAFIA

FILIAL DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

Triat i garbellat

...els resums de les conferències i dels seminaris del curs

2016-2017

Recull dels resums de les conferències i seminaris celebrats durant el curs 2016-2017 publicats en l'espai de comunicació virtual Triat i Garbellat de l'Obrador Obert, el butlletí digital de la SCG. Els resums es presenten en l'ordre cronològic de realització i amb expressió de l'autoria. Són els següents:

F. FARINELLI : *L'invenzione della Terra* [Juan Manuel García Ferrer] p. 2 : : : T. UNWIN : *Information and Communication Technologies: resolving inequalities?* [Núria Benach] p. 4 : : : A. DOMINGO, M. H. BEDOYA, J. VIRGILI i J. TELLO : Debat sobre *La crisi dels refugiats a Europa* [Elisabet Sau] p. 6 : : : J. MIRANDA : *Gran Atlas topogràfic de Catalunya 1:25 000* [Carme Montaner] p. 9 : : : Toni LÓPEZ : *Passejada guiada per Nou Barris (Barcelonès)* [Gemma Lozano] p. 11 : : : C. MIRALLES, J. FONT, C. RIVERO i R. GIMÉNEZ : *Sessió commemorativa del cinquantenari del primer volum de la Geografia de Catalunya (V)* [Xavier Delclòs] p. 14 : : : X. OLIVERAS : *Encontres al tercer país: la frontera Mèxic-Estats Units* [Jana Clarà] p. 17 : : : R. CASADEVALL, J. SARDÀ i J. MARGALEF : Debat sobre el *Projecte de Centre Recreatiu i Turístic de Vila-seca i Salou* [Laia Núñez] p. 19 : : : J. M. PANAREDA : *Curset: Visió general del paisatge a Catalunya* [Jesús Burgueño] p. 22 : : : J. MARTÍN : *La transformació postbèl·lica i postsocialista de la ciutat de Sarajevo* [Jana Clarà] p. 24 : : : J. BECAT : *Els noms de lloc a la Catalunya Nord* [Enric Bertran] p. 26 . [pau alegre, 14 de juliol de 2017]

Dimarts 27 de setembre de 2016

Franco FARINELLI
Università di Bologna

L'invenzione della Terra

Segurament era perquè algun professor havia suggerit d'anar-hi als seus alumnes, però la veritat és que la sala en la qual la Societat Catalana de Geografia inaugurava el curs 2016-17 era plena a vessar, amb gent dempeus, recolzada a les parets. Vull pensar que molts dels assistents, no obstant això, hi havien fet cap per pròpia iniciativa, per deixar-se amarar d'aquest munt impressionant d'idees que transmet sempre Franco **Farinelli**, professor de geografia de la Universitat de Bolonya.

Farinelli ha començat la seva conferència, *L'invenzione della Terra*, d'una manera que m'ha semblat extraordinària, tot dient que es disposava a parlar en italià com a mostra de respecte. Que decididament no ho faria en anglès (malgrat que el domina a la perfecció, perquè s'ha passat molt de temps fent classe en universitats nord-americanes), i no gosava fer-ho en català. A l'inici i al final de la seva xerrada, ha llançat flors a l'auditori: "La geografia és Occident, la forma natural de conèixer," ha estat una. El cant al paper dels geògrafs en el món actual, per altra banda, ha tancat l'acte.

Bernat **Lladó** i Mas ha fet prèviament una introducció de la sessió. Ell ha traduït al català *La invenció de la Terra*, una edició de la Societat Catalana de Geografia, la presentació de la qual constituïa el nucli de la sessió inaugural.

Tornant a la dissertació de **Farinelli**: Per justificar l'enorme caràcter llatí del tema que es disposava a desenvolupar, li ha clavat una bona garrotada a la Geografia Quantitativa, que va monopolitzar els estudis geogràfics durant un bon i recent període. "Buscaven en la tradició anglosaxona una cosa que no hi era", ha assenyalat, abans de continuar dient que Homer, presocràtics como Tales de Milet, ja eren la Geografia.

Estrabó, ha continuat **Farinelli**, ja va escriure set llibres de geografia, en què explicava com funcionava el món. Una visió diferent que la d'Eratòstones, qui va descriure la Terra només com a planeta.

S'ha adonat que feia molta marrada i ha mirat d'abreujar: aleshores li ha arribat la tanda a Ptolemeu, segle II dC, que vivia a Alexandria, i mitjançant el qual el "logos" passà de ser el verb ("Al principi fou el Verb", el llenguatge per a Estrabó) a ser la naturalesa, una taula, un taulell, un mapa. És a dir: ja no llenguatge, sinó matemàtica i geografia.

S'escolen molts més segles i rere una llarga aturada, a Florència es torna a llegir el grec i, en grec, a Ptolemeu. Brunelleschi ens descobreix, en l'Hospital dels Innocents de la plaça della Annunziata, la perspectiva. A partir d'aleshores, espai, distància... L'estat modern és ja la imatge d'un mapa.

Un altre salt, trencador. *Die Erdkunde* de Carl Ritter, disset volums que no són un mapa. La realitat es compon de projeccions que necessiten un relat. Tal como s'esdevé amb aquest terme, redefinit per Humboldt: el paisatge és el que no explica un mapa, tot allò que aquest no pot representar. Com en algun lloc de l'obra es diu, *Die Erdkunde* és la crítica del discurs geogràfic preexistent.

La distància lineal entre les coses és l'espai. Però amb el món regit per l'electrònica es trenca finalment aquesta idea que sostenia tot un sistema. El nombre de quilòmetres de rails és ara, segons una dada que ha donat **Farinelli** per fer-ne veure l'evidència, el mateix que durant la guerra del catorze: ja no s'intenta comunicar a través de l'espai el que és distant. A hores d'ara, pot resultar més fàcil la comunicació amb algú de l'altra banda de l'oceà que no pas amb algú d'un barri veí... Talment com un guru (per tant, plenament desautoritzat) va parlar de la fi de la història, hi ha qui ha parlat també del final de la geografia. "Les fronteres no existeixen", ha explicat que havia dit un d'aquests gurus. El menyspreu i la mesura correctiva arriba ràpida com una daga: que aquest guru vagi de Singapur a La Jungla, el poblat de refugiats a Calais, on se n'amunteguen uns deu mil...

Però si amb Humboldt un havia passat d'un paisatge com a concepte artístic a un terme per governar el món, en el marc d'un projecte polític, ara seríem en un procés que és justament el contrari. Hom està anant cap a l'estetització de la dada política.

Això que tan imprudentment he perpetrat és, probablement, un mal interpretat resum de la densa conferència de Franco **Farinelli** (agafant-ne una mica d'aquí i una altra mica d'allà), qui he vist que al seu torn ha mirat de fer un resum del llibre presentat. Millor oblidar aquest limitat intermediari i anar a l'obra, que paga la pena. El llibret, de tapa blava amb bonica coberta, es ven a la botiga de l'Institut d'Estudis Catalans. [Juan Manuel **García Ferrer**]

Dimarts 4 d'octubre de 2016

Tim UNWIN
Royal Holloway, University of London.

*Information and Communication Technologies:
resolving inequalities?*

El 4 d'octubre del 2016 tingué lloc a la seu de l'IEC la conferència de Tim **Unwin**, professor emèrit del departament de Geografia del Royal Holloway, Universitat de Londres: *Information and Communication Technologies: resolving inequalities?* La conferència també formava part del cicle “Los desafíos de la integración europea”, organitzat per Historical Geographical Information Systems of Europe (HGISE), grup de recerca adscrit a la Universitat de Lleida, en el marc del programa Jean Monnet de la Unió Europea, amb la col·laboració de les universitats de Lleida i Barcelona, el Lifelong Learning Programme de la Unió Europea i la Societat Catalana de Geografia.

Tim **Unwin** qüestionà la creença habitual que les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC) són intrínsecament bones i que inevitablement contribueixen de manera positiva al desenvolupament i a la reducció de les desigualtats. Molt sovint, les TIC són vistes com si tinguessin un poder per fer el bé, però aquesta visió instrumental de la tecnologia és molt problemàtica. A la pràctica, les TIC estan dissenyades per a servir interessos particulars, que sovint consisteixen en generar beneficis o en permetre que els poderosos mantinguin la seva posició. La pobresa es pot entendre de moltes maneres diferents, però sovint es fa ús de la distinció entre les definicions de pobresa absoluta i relativa. Gran part del desenvolupament internacional es centra en la reducció de la pobresa absoluta a través del creixement econòmic. I, de fet, aquest creixement no fa sinó tendir a augmentar la desigualtat.

Hi ha molts exemples a diverses escales que mostren que les diferències entre rics i pobres en l'accés a les tecnologies digitals com l'Internet o els telèfons mòbils ha augmentat en els darrers quinze anys. Així, es pot afirmar que les TIC han augmentat la desigualtat, sobretot quan es comprova que tenir-ne accés comporta un efecte accelerador. Els rics, que poden adquirir la connectivitat i l'última generació de dispositius mòbils connectats a Internet poden obtenir-ne grans beneficis, en contrast amb la gent pobra sense connectivitat i que no pot, per tant, utilitzar l'Internet amb finalitats educatives o de salut.

Aquests arguments són ben aplicables al que s'esdevé entre països rics i pobres, però també entre àrees rurals i urbanes, entre diferents gèneres, entre persones de diferents ètnies o entre aquelles que tenen capacitats diferents. Es van proporcionar exemples d'Àfrica i Àsia, i també d'Europa, en especial d'Espanya i Regne Unit. Per exemple, els governs de països com el Regne Unit s'estan passant al digital com a forma preferent en la prestació de serveis, cosa que marginarà els més pobres i els que no tenen accés a aquestes tecnologies, a menys que es facin esforços explícits per proporcionar una forma alternativa a la prestació de serveis.

També es van donar exemples de les maneres mitjançant les quals els models de negoci no sostenibles en les TIC marginen els pobres i augmenten les desigualtats. La curta vida dels telèfons mòbils, per exemple, no és només un problema ambiental sinó que també significa que la gent ha de comprar regularment nous mòbils, cosa que

representa un percentatge de la renda disponible que és més gran per als pobres que no pas per als rics.

Finalment, la conferència tractà d'alguns aspectes foscos de les TIC, com la privacitat i la seguretat, la pornografia infantil o l'assetjament sexual mitjançant les tecnologies digitals.

Les següents set condicions són claus per revertir l'augment de la desigualtat causada per l'ús creixent de les TIC a favor dels pobres i marginats: 1) els investigadors i professionals han de treballar amb els pobres enlloc de pels pobres, 2) cal una innovació tecnològica a favor dels pobres de manera que, per exemple, l'atenció es centri a connectar els mil milions més pobres abans que els següents mil milions, 3) han d'introduir-se nous models de regulació de les TIC i les telecomunicacions que beneficiïn els pobres, 4) les col·laboracions multisectorials que siguin apropiades i estiguin adequadament portades a terme poden tenir un efecte positiu per servir els més pobres, 5) s'han de realitzar considerables esforços en gestionar la seguretat i la resiliència per tal que els pobres no pateixin els efectes del costat fosc de les TIC, 6) cal més experiència en l'ús efectiu de les TIC, tant per part dels governs com entre els ciutadans, i 7) s'ha dedicar molta més atenció al treball amb els més desfavorits, especialment la gent amb discapacitats, els joves que han deixat l'escola i les dones en societats patriarcal. [Núria **Benach**, sobre un resum facilitat pel conferenciant] </p>

Dimecres 18 de gener de 2017

Andreu DOMINGO, Maria Helena BEDOYA, Jordi VIRGILI i Juli TELLO

Debat sobre

La crisi dels refugiats a Europa

El dimecres 18 de gener del 2017 es va celebrar un debat sobre la crisi dels refugiats a Europa en el marc de les activitats de la Societat Catalana de Geografia d'aquest any.

El debat va ser presentat per la senyora Núria **Benach**, vocal de la Societat, i hi van participar, per ordre d'intervenció, Andreu **Domingo**, subdirector del Centre d'Estudis Demogràfics; Maria Helena **Bedoya**, jurista i responsable de la Comissió jurídica de la organització SOS Racisme; Juli **Tello**, de la plataforma Stop Mare mortum i Jordi **Virgili**, del Comitè per a l'Acollida de les persones refugiades de la Generalitat de Catalunya.

Andreu **Domingo**, com a demògraf, va abordar el tema dels refugiats emmarcant-lo en els grans corrents migratoris mundials que es donen en l'actualitat i va aportar arguments per reflexionar sobre les migracions des de perspectives oposades al relat oficial. En primer lloc va abordar la instrumentalització de la demografia per explicar les crisis migratòries; després va comentar que ell no pensa que l'entrada de refugiats amenaci l'espai Schengen; i, finalment, va abordar el punt de com els refugiats s'empren per alimentar el populisme. En relació a la demografia com a eina per explicar les migracions, a partir de l'estructura d'edats o per les dificultats d'accedir al mercat laboral dels grans països emissors, Domingo va fer la reflexió que bona part dels moviments de persones que hi ha en l'actualitat no estan justificats per cap d'aquests dos motius sinó que tenen el seu origen en els conflictes bèl·lics; les polítiques econòmiques, moltes vegades de tipus liberal, que contribueixen a l'expulsió de població perquè tot i ser exitoses a nivell global no ho són per la població local o d'estat fallits. Per tant, aquests motius que causen el gruix dels moviments migratoris no tenen res a veure amb la demografia.

Quant als acords de Schengen, tot i que es van adoptar per facilitar la circulació de les persones dins de la Unió europea i l'ampliació del mercat laboral ell pensa que, de fet, el que han afavorit és la circulació dels treballadors qualificats, que són els que poden aportar talent a les economies dels estats membres, mentre que la contractació dels no qualificats o ha estat més baixa o s'ha tendit a fer en origen, especialment si s'han hagut de contractar treballadors extra-comunitaris i així evitar els corrents migratoris descontrolats. Tancar les fronteres restringeix la lliure circulació de les persones entre els estats i va en contra de l'essència dels acords i això no evitarà els moviments dels migrants cap Europa.

Quant al populisme, només estant atent als discursos de determinats partits polítics ja es pot observar com s'empren els refugiats per construir un discurs basat en la por i el rebuig als altres.

El que està passant ara és que la Unió europea està carregant a tercers el problema dels refugiats. En opinió de Domingo s'hi han anat involucrant diferents agents que no són els governs europeus: Turquia, la societat civil, que s'ha començat a ocupar dels migrants a través de les diferents organitzacions no governamentals o les màfies, que a base de diners i extorsions trafiquen amb els migrants com a gairebé única solució per arribar als destinacions escollides.

Elena **Bedoya** va distingir les diferències de les persones que estan desplaçades ja que en funció del motiu del desplaçament s'han d'acollir a marcs legislatius diferents. Així els migrants econòmics s'acollirien segons origen, per exemple, als acords de Schengen o la Llei d'estrangeria; en canvi les persones desplaçades per guerres, persecucions polítiques o canvi climàtic s'acullen a diferents legislacions desenvolupades en el marc de l'articulat de la declaració dels Drets Humans i només en els dos primers casos poden sol·licitar l'estatut de refugiat per raons humanitàries. En la seva opinió només amb l'aplicació no restrictiva dels Convenis de Ginebra de l'any 1949 o del Conveni europeu dels drets humans canviaria radicalment la situació dels refugiats a Grècia.

Com **Domingo** també va fer esment a l'omissió que fan els governs en la gestió de les persones en moviment i va citar els agents que, en la seva opinió, assumeixen la vigilància d'aquests grups de persones:

- les aereolínies esdevenen el primer control i prohibeixen l'accés als avions a aquells ciutadans que no poden entrar per ordre governamental al país de destinació del vol. Aquest ha estat el cas de l'ordre del president Trump en relació als ciutadans de 7 països de religió musulmana;
- el segon exemple és el negoci que ha suposat la reconversió d'empreses d'armament que ara fabriquen els instruments i material necessari per a la vigilància de les persones que moltes vegades empren empreses de seguretat privada que controlen punts d'entrada;
- el tercer exemple és el cost de l'exhaustiu control de les fronteres que repercuteix als ciutadans a través d'impostos i d'assignacions pressupostàries i va posar com exemple el desplegament que ha efectuat el govern d'Espanya al litoral des de Tarragona a Algesires o la construcció del mur i la vigilància a la frontera Sud de l'Estat, que també han comportat la signatura d'acords econòmics entre l'Estat espanyol i el Marroc per implicar aquest país en la vigilància dels migrants que s'hi troben i impedir-los que continuïn el seu viatge cap Europa; i el negoci que hi ha darrera totes les persones en moviment com les màfies o els traficants de persones.

El representant de d'Stop Maremortum, va fer un balanç de les víctimes que han mort al Mediterrani que des del 2000 ja sumen unes 35.000 persones comptabilitzades. Va fer evident que la Unió europea està centrada en potenciar la vigilància i va posar com exemples l'increment de pressupost de Frontex o el conveni amb Turquia per evitar que els refugiats arribin a les fronteres de la Unió europea.

Stop Maremortum també va voler denunciar el fracàs de la reassignació de migrants i en especial els pocs que han arribat a l'Estat espanyol, unes 124 persones de les 9.323 que es va comprometre a acollir a través del pla de reubicació contemplat als acords de la UE del juny de 2015. Ells, com a organització, aposten per l'obertura de vies legals i segures com a única solució per a garantir el pas dels refugiats. Stop Maremortum treballa per incidir en el canvi de polítiques migratòries, de protecció internacional i d'acció exterior per intentar assolir un món basat en el respecte pels

drets humans, en la igualtat d'oportunitats i en el diàleg com a eina de resolució de conflictes. Aquesta ONG també treballa per la ciutadania molt més mobilitzada, que reaccioni davant de qualsevol vulneració de drets humans. Després va explicar els objectius d'aquesta ONG, amb els diferents espais de treball, que es poden consultar al seu web.

El Jordi **Virgili**, representant de la Generalitat, va situar el paper del Govern en el procés d'acollida de refugiats. En aquest sentit va dir que el Govern català no pot estar en el primer nivell d'actuació, el d'acollida, valoració de si el sol·licitant d'asil es pot emparar a l'estatut de refugiat i posterior repartiment territorial, perquè aquestes competències són de l'Estat. A més, l'Estat ha signat uns convenis de col·laboració amb diferents entitats com la Creu Roja, ACCEM o CEAR (Comissió Catalana d'Ajuda al Refugiat) amb qui gestiona directament l'estada de les persones que arriben a l'Estat. Les organitzacions seleccionades gestionen la integració del nouvingut el primer any i un cop acabat aquest temps ja han de sortir d'aquest paraigua inicial.

La Generalitat pensa que podrà ajudar a partir del segon any de residència del refugiat i ha dissenyat un model inspirat en altres països, com el Canadà, en el qual els ciutadans, de forma voluntària, fan l'acompanyament del refugiat durant un any i treballen conjuntament amb ell per ajudar-lo i orientar-lo en la integració social i laboral. En tot cas, va voler puntualitzar que la preocupació i objectius del Govern català són facilitar la integració de les persones que ja han arribat en aquesta segona etapa que comença quan s'acaba el període durant el qual han estat emparats per l'Estat i les ONG's oenagés que els tutel·len i l'objectiu és que intentin assolir una autonomia personal.

El representant de la Generalitat també va expressar la seva preocupació per la segona etapa de la integració dels refugiats ja que com a Govern són conscients de les dificultats d'aquestes persones per trobar feina i allotjament, especialment difícil ateses les característiques del mercat de l'habitatge a Catalunya on no hi ha habitatges a preus socials i de les dificultats d'ocupació de l'actual mercat laboral.

La taula rodona es va acabar amb un debat interessant entre el públic assistent i els membres de la taula on es va fer palesa la dificultat de donar resposta des del sector públic als nouvinguts malgrat la voluntat social i política d'acollir-los. [Elisabet **Sau**]

Dijous 9 de febrer del 2017

Jaume MIRANDA CANALS
director que fou de l'ICGC

Gran Atlas topogràfic de Catalunya 1:25 000.

Just nou dies després d'haver-se jubilat del càrrec de director general de l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya, que va dirigir des de la seva fundació fa més de 34 anys, Jaume **Miranda** va presentar a la Societat Catalana de Geografia, la darrera gran obra feta sota el seu comandament. Es tracta del *Gran Atlas Topogràfic de Catalunya* a escala 1:25 000 publicat a finals de l'any passat. La circumstància excepcional d'aquesta coincidència, va fer que la xerrada anés més enllà de la presentació de l'atles i s'evoquessin diversos aspectes de la història de l'Institut Cartogràfic. La presentació del ponent que va fer Josep **Oliveras**, president de la Societat Catalana de Geografia, ja va donar peu a Jaume **Miranda** per a referir-se a la impugnació que el govern espanyol havia interposat davant del Tribunal Constitucional, l'any 1983, a la Llei de creació de l'Institut Cartogràfic de Catalunya, la sentència de la qual donà la raó a la Generalitat, que impulsà la realització de cartografia a partir de l'observació directa del territori. De fet, aquesta sentència va ser clau per a desenvolupar la cartografia de base de Catalunya, que va possibilitar la publicació, entre d'altres, d'obres com la que es presentava.

Jaume **Miranda**, soci honorari de la Societat Catalana de Geografia, va començar la presentació situant l'atles dins d'un diagrama de publicacions de l'Institut Cartogràfic i Geològic. A partir de les bases cartogràfiques digitals a escales grans, situades a la base d'una piràmide, arribava en el vèrtex d'aquesta piràmide fins a l'escala 1:25 000. D'aquí, seguint cap amunt, en sorgia una piràmide invertida que abraçava la producció cartogràfica en paper que a partir del vèrtex amb els mapes a escala 1:25 000 s'obria fins a escales petites que cobreixen tot el món. En definitiva presentà l'escala 1:25 000 per a l'Institut Cartogràfic com el punt d'inflexió entre les bases cartogràfiques digitals i els mapes impresos en paper.

A continuació feu una descripció de l'atles, aclarint que se l'ha denominat "gran" per considerar que, a nivell de Catalunya, és l'escala més gran en la qual es pot publicar un atlas. I les dades que en donà són prou aclaridores: 1.124 pàgines, de les quals 319 corresponen a un índex toponímic amb 114.678 topònims, més els 77 fulls que conformen la sèrie 1:25 000, més una introducció geogràfica. Tot plegat enquadrant i presentat en una capsula amb un pes de 7,5 quilograms. Pel que fa al procés d'elaboració, Jaume **Miranda** va deixar clar que es tractava d'un treball interdisciplinari intern de l'Institut i amb un marc de col·laboració externa molt ampli. En aquest darrer aspecte, cità els convenis signats amb tots els consells comarcals, que han permès recopilar un bon munt d'informació local. Pel que fa a la cartografia pròpiament, emmarcà la base de l'atles en la sèrie dels 77 fulls del mapa topogràfic de Catalunya 1:25 000 i feu una breu explicació del camí que des de la captura de dades, mitjançant la presa de fotografies aèries, porta cap a la realització de la base topogràfica, la posterior edició del mapa i finalment la confecció de l'atles. Ressaltà la importància de la realització de la base topogràfica 1:5 000 que juntament amb les actualitzacions que permet la base de l'ortofotomapa 1:5 000, de confecció més ràpida, són la font bàsica de la majoria de productes de l'Institut. Seguidament enumerà els continguts de l'atles, posant èmfasi en

el paper de compilador que ha fet l'Institut Cartogràfic i Geològic per a dur-lo a terme. En definitiva, presentà el *Gran Atlas Topogràfic 1:25 000 de Catalunya* com una obra de síntesi, però al mateix temps amb el màxim detall que permet l'escala de presentació.

L'acte s'acabà amb un bon nombre de preguntes fetes per part dels assistents, com ara quins altres territoris comptaven amb atles a aquesta escala i s'esmentaren els exemples dels Països Baixos i Bèlgica. Qüestionat sobre el fet que en l'atles no hi apareixen les divisions de vegueries tenint en compte que, a diferència de la base topogràfica 1:5 000 a l'atles sí que hi apareixen les divisions municipals, s'adduí que les vegueries encara no estan reconegudes com a nivell de l'administració. La darrera pregunta sobre en quines decisions del govern era fonamental la cartografia, va servir a **Jaume Miranda**, per esmentar temàtiques espacials on la visualització cartogràfica és imprescindible com ara les urbanitzacions, els polígons industrials o la delimitació territorial, però també per remarcar la importància del coneixement del subsòl de cara a la gestió del país i la necessitat de disposar de cartografia geològica. [Carme **Montaner**]

Dissabte 25 de febrer del 2017

Toni LÓPEZ
Centre d'Estudis Demogràfics

Passejada guiada per
Nou Barris (Barcelonès)

El 25 de febrer de 2017, la SCG va organitzar una passejada per aprofundir en els canvis socials i urbanístics de l'actiu i reivindicatiu Nou Barris de Barcelona. Gràcies a la perspectiva de la història més recent i al profund coneixement demogràfic i sociològic d'en Toni **López**, investigador del Centre d'Estudis Demogràfics (que creix a Nou Barris i s'hi desenvolupa com investigador), vam poder visitar aquests barris amb una mirada crítica i optimista. Crítica, per repassar aquells moments històrics que van fer créixer la ciutat de Barcelona a base de barraques, autoconstruccions i pisos de mala qualitat, i optimista en veure com les associacions de veïns s'implicaven i encara continuen participant amb els responsables del desenvolupament urbanístic per formar part de la construcció urbana i social de la ciutat. Cal dir que la sortida es va acompanyar de copis material explicatiu (textos, plànols, fotografies...), i de l'obsequi del llibre *Vivendes del Governador, una història urbana*, de la col·lecció "Remodelacions Urbanes", editat per la Generalitat de Catalunya, material que va ajudar a comprendre millor l'evolució d'aquest districte de Barcelona.

Abans de començar el recorregut, es va fer un repàs de la història i origen de Nou Barris. Des de la ciutat-jardí, l'hospital de salut mental, el barraquisme a Canyelles, les cases barates de principis del segle XX, els moviments obrers sindicals, l'habitatge públic dels anys 90. Els nou barris tenen en comú el seu origen 100% obrer. Durant bona part del segle XX, aquests barris van ser invisibles per la resta de la ciutat de Barcelona. Als nou barris de l'inici de les associacions veïnals dels anys 70, la Guineueta, Roquetes, Verdum, la Prosperitat, Trinitat Nova, Trinitat Vella, Torre Baró, Cuitat Meridiana i Vallbona, s'hi han afegit actualment els barris de Canyelles (segregat de la Guineueta), Vilapiscina, Torre Llobeta, Porta, Turó de la Peira i el darrer, el de Can Peguera.

Des de l'inici del recorregut vam comptar, també, amb la valuosa col·laboració d'en Jordi **Borja**, llicenciat en sociologia i ciències polítiques, diplomad en Geografia i màster en Urbanisme, que formà part del gabinet d'arquitectes i urbanistes de Joan Bosch, que presentà un projecte al concurs públic per urbanitzar els barris de Torre Baró, Vallbona i Trinitat Vella, encara durant el franquisme, i que va restar com a projecte reivindicatiu, perquè recollia les inquietuds i demandes de les associacions de veïns. Les associacions de veïns de Nou Barris van esdevenir un referent de la lluita associativa a nivell internacional, amb anècdotes com la del conductor que va segrestar l'autobús que conduïa per tal de demostrar la viabilitat d'arribar fins a Torre Baró, on no arribava cap transport públic. Actualment, però, alguns sectors d'aquests barris estan començant a conèixer, tot i que de forma molt incipient, un procés de gentrificació.

Comencem l'itinerari davant dels darrers tres pavellons que han quedat com a testimoni de l'antic l'Hospital Mental de la Santa Creu, dirigit pel doctor Emili Pi i

Molist. Actualment és la seu del districte, a més de la policia urbana i d'una biblioteca. El conjunt que constava de 12 pavellons va ser inaugurat el 1889 i clausurat el 1987. La plaça i l'avinguda que actualment conformen l'entorn d'aquests tres edificis vertebrava tota una part del barri.

Ens dirigim cap al conjunt de cases barates de Can Peguera, que és el darrer polígon de cases barates. El conjunt de 512 cases va ser construït entre 1929 i 1932. Els primers habitants censats foren majoritàriament treballadors de l'Exposició Universal del 1929. En Toni **López** ens fa unes lectures de descripcions dels seus habitants que ens transporten als anys 30. Aquests barris immigrants tenien una composició demogràfica ben singular: els pares i els fills. Actualment són vivendes protegides, de 42-43 metres quadrats.

Seguint l'itinerari, agafem l'autobús L-82, que ens porta fins a dalt de Torre Baró, on gaudim d'una perspectiva única sobre la ciutat i Collserola. La Torre del Baró havia de ser un hotel de la ciutat-jardí, però la manca de pressupost va fer que l'obra quedés aturada. Es coneixia també com la Casa Foradada. Seguint les vistes i l'explicació, veiem com Roquetes i Torre Baró queden desconnectats de la ciutat. El barri s'ha construït a base d'autoconstruccions, sobretot després de la guerra civil, i a partir del Pla Comarcal del 1953 entren en un buit legal. El 1969 el Pla Parcial de la Trinitat Nova en preveu enderrocament. El 1985 s'intenta desplaçar la població a la plaça de l'Eucaliptus (promoció privada i pública). El resultat és, encara avui, un barri desordenat, on encara es veu el resultat del ràpid i intens creixement de la ciutat.

Seguint la panoràmica, veiem el nus de comunicacions principal de la ciutat amb la C-17, la C- 58, l'AVE i la RENFE. Aquestes comunicacions són les que fragmenten municipis com Montcada i Reixac (just darrera Can Cuiàs), i aïllen el barri de Vallbona o els cultius de la Ponderosa.

Enclavat a la falda de Collserola i amb panoràmica sobre la vall del Besòs, trobem Ciutat Meridiana. En aquesta ubicació estava previst fer-hi el cementiri (van trobar la zona massa humida i el cementiri es va instal·lar darrere el Turó d'en Cuiàs, el d'en Cuiàs Mort i Can Cuiàs. Mentrestant aquests terrenys formaren part d'una urbanització especulativa amb la creació de la Ciutat Meridiana, de la qual Joan Antoni Samaranch va ser un dels impulsors. Aquests barris han viscut diversos moments de conflictivitat, que va arribar al seu màxim durant els anys 80-90, amb el tràfic i consum de drogues. En plena crisi immobiliària era un dels punts negres de la ciutat amb més embargaments. Les darreres onades migratòries s'hi havien instal·lat en un moment de sous a l'alça i l'atur va fer conèixer el barri com *Villadeshaucio*.

Continuem l'itinerari per tal de resseguir els límits urbans de Nou Barris i aturar-nos en algunes de les moltes iniciatives singulars que s'observen en el paisatge: la Trinitat Nova, que fou gairebé tota enderrocada, identificar algun edifici de l'obra sindical dels anys 60 que encara perviu, o la fàbrica La Planta que fou ocupada pel veïnat i actualment acull equipaments lúdics i associatius.

De nou integrant-nos dins el teixit urbà, baixem per Roquetes per anar fins als ascensors del carrer Alcàntara, que foren una reivindicació veïnal, però amb l'oposició directa del veïnat afectat. El resultat és avui dia controvertit perquè si bé és cert que el barri ha guanyat en mobilitat els ascensors hi generen un fort impacte.

La següent parada es fa a les Cases del Governador, on en Pere **Serra**, que va ser el director de la oficina de remodelació de barris de l'Incasòl i responsable de la construcció de les vivendes, ens acompanya i desgranà tots els detalls d'aquesta reeixida integració sociourbanística. Actualment, és el president del consell d'innovació, coneixement i documentació de l'Incasòl. Ens dirigim fins a la seu de l'Associació de Veïns, on fem un repàs a la història dels polèmics pisos. Les Cases del Governador, del

1953, es van construir per tal d'eliminar les barraques. Les vivendes, d'escassos 24 metres quadrats, on arribaven a viure fins a 14 persones, tenien les dutxes i el safareig col·lectius. S'ha de pensar que quan s'estaven fent les olimpíades a Barcelona encara hi havia gent rentant la roba en safareigs públics. Era un barri completament aïllat i els habitatges tenien grans dèficits constructius. Llavors existia una clara frontera entre rics i pobres i especialment entre la Obra Sindical del Hogar i la resta.

Endinsant-nos en el procés d'enderrocament i nova urbanització d'aquest espai, el primer que destacà fou la necessitat de fer una vivenda social atractiva i singular, a la qual cosa havia de contribuir el fet que una part era d'autopromoció. Es van planificar vivendes diferents junt amb els moviment veïnals. El procés d'enderrocament i construcció va ser gradual. Es van enderrocar 930 vivendes i se'n van construir 600. Algunes famílies van rebre les indemnitzacions i van marxar. L'estratègia va ser construir més del que s'enderrocava. El 1995 es comencen a entregar vivendes. La reforma va significar literalment cosir la ciutat. Els edificis, tots ells diferenciats, van quedar diluïts i el que havia sigut un gueto va quedar completament integrat, tant a nivell urbà com social.

Sortint del conjunt rehabilitat, ens trobem davant l'antic *Cine Cristal*, que va ser expropiat i actualment és un centre de persones grans tutelades, que compta amb un centre de dia.

Proseguim l'itinerari admirant unes escultures del prestigiós escultor Jaume Plensa i Suñer, fins arribar a l'Associació de Veïns de la Prosperitat, situada a la plaça Àngel Pestaña. Allí ens rep l'Andrés **Naya**, fundador de l'Associació de Nou barris i del Casal Prosperitat, director de la revista *El Carrer* i expresident de la FAV. El Sr. **Naya** ens va explicar la història recent del barri, quan Nou Barris no era ciutat, i només hi havia una incipient urbanització. El barri de la Prosperitat es va construir a partir de la dècada dels 20, amb cases d'una o dues plantes i cooperatives. A partir de 1953, es posa en marxa un pla d'urbanització, amb què comença la construcció d'equipaments. Ha estat un barri amb poca vivenda social. Als anys 60-70, quan l'arribada massiva d'immigració, hi va haver conflictes: l'estafa a 100 famílies que va acabar amb una ocupació o el poblat de barraques de Santa Engràcia amb el conegut lema de "pisos sí, barracas no". Ens explica diferents episodis que l'associació ha protagonitzat per defensar els seus espais, com per exemple la lluita amb FECSA per tal d'impedir la instal·lació d'un transformador; en el lloc on estava projectat hi havia un forat que van omplir de cotxes vells abandonats. El rol principal de les AAVV ha estat però integrador, especialment en les darreres dècades amb la nova onada immigratòria més internacional.

Vam acabar la visita a la seu de l'Associació de Veïns de la Prosperitat, agraint als organitzadors les intenses i interessants explicacions i gaudint del barri i de la plaça Àngel Pestaña. [Gemma **Lozano**, 13 de març de 2017]

Dimarts 28 febrer del 2017

Carme MIRALLES, Jaume FONT, Carmelo RIVERO, i Rafael GIMÉNEZ

*Sessió commemorativa (V) del cinquantenari del
primer volum de la Geografia de Catalunya.
Mobilitat, transport i comunicacions.*

(Barcelona, AEDOS, 1964)

El passat 28 de febrer de 2017 la Societat Catalana de Geografia va acollir la cinquena de les conferències dedicades al cinquantenari de l'edició del primer volum de la Geografia de Catalunya de l'editorial AEDOS. Aquest volum es va elaborar entre el 1958 i el 1964, a càrrec de Lluís Solé i Sabarís, Joan Vilà-Valentí, Josep Iglésies i Salvador Llobet.

Si a les anteriors sessions commemoratives s'havia abordat el plantejament general de l'obra a més d'aspectes com el pensament geogràfic, les dinàmiques de poblament o el paisatge, en aquesta ocasió la trobada va girar entorn els transports i les comunicacions. La sessió es va dedicar, en primer lloc, a repassar la manera en què els autors havien reflectit aquesta temàtica a les pàgines del primer volum per a, seguidament, reflexionar sobre com el coneixement en aquest àmbit ha evolucionat fins a l'actualitat.

La sessió va córrer a càrrec de quatre geògrafs especialitzats en l'àmbit del transport i la mobilitat, davant d'una Sala Pi i Sunyer de l'IEC plena de gom a gom amb estudiants de geografia, membres de la Societat i d'altres assistents interessats en la temàtica tractada. Rafael **Giménez-Capdevila**, secretari de la Junta de Govern de la SCG, va presidir la taula formada per Jaume **Font Garolera**, professor de Geografia Humana de la Universitat de Barcelona, Carme **Miralles Guasch**, directora del Grup d'Estudis en Mobilitat, Transport i Territori de la Universitat Autònoma de Barcelona i Carmelo **Rivero Ojeda**, geògraf i tècnic de l'Oficina de Mobilitat i Seguretat Viària Local.

La introducció de Rafael **Giménez** va servir a mode de resum dels continguts en matèria de comunicacions i transport, indicant que tot i que el volum comptés amb un capítol específic per a la temàtica en qüestió, aquesta apareix repetidament en seccions com la dedicada a la geografia urbana o en les diverses monografies comarcals. **Giménez** va destacar l'atenció que els autors paren a les vies de comunicació per si mateixes, amb un pes rellevant de les infraestructures rodades, la situació general del ferrocarril a l'època, o la relació d'ambdues amb un medi físic que s'explica com el principal factor condicionant de la seva presència i èxit. El moderador va repassar també els principals continguts referits a les comunicacions fluvials, amb importància del Riu Ebre i el transport de fusta, així com també la situació dels ports i aeroports catalans del moment.

Jaume **Font**, que havia descobert aquesta *Geografia de Catalunya* de ben jove a la rebotiga de la farmàcia del seu poble, va fer un pas enrere per a contextualitzar aquesta obra presentant-la com un clar exemple de la geografia regional d'influència francesa,

ahora que coincidint amb **Giménez** Capdevila en el fet que els autors presenten les vies de comunicació com a elements estructurants del territori, subratllant el binomi medi físic i infraestructura, per exemple, fent èmfasi en el rol dels corredors naturals. En aquesta línia, Font va fer notar que malgrat el transport sigui present al llarg del volum i que, per exemple, s'hi detalli la relació amb les vies romanes o es faci especial incís en el dèficit d'inversió, aquesta és una temàtica que segons ell es troba poc desenvolupada considerant els coneixements dels seus autors. Un bon exemple d'això és la limitada producció cartogràfica relativa als transports, fet que contrasta amb un prolífic aparell gràfic, sempre acompanyat de comentaris geogràfics molt pertinents. La intervenció del professor de la UB va finalitzar amb una comparativa general amb d'altres obres de referència anteriors, com ara amb el *Diccionario* de Madoz o amb la *Geografía General de Catalunya* de **Carreras Candi**, on els transports semblen ocupar un paper major, incloent distàncies entre diferents indrets en hores o incorporant llistats detallats dels sistemes de transport per partit judicial. De la mateixa manera, es va fer notar que a d'altres treballs com el *Resum de geografia de Catalunya* de Pau **Vila** o els treballs de Pierre **Vilar**, s'incideix en major mesura en el paper del ferrocarril i també s'hi incorporen càlculs d'accessibilitat a través d'isòcrones temporals.

En aquest punt, Carme **Miralles** Guasch va enfocar la seva intervenció al canvi que la disciplina ha experimentat d'ençà de la publicació de l'obra commemorada, passant d'una perspectiva tradicional centrada en les infraestructures i els transports, a una geografia de la mobilitat que analitza persones i desplaçaments. Per a **Miralles**, aquest representa un relat d'èxit que comença a meitats dels anys vuitanta del segle passat, liderat per un grup de geògrafs de la UAB, i que es materialitza amb l'aprovació de la Llei de Mobilitat l'any 2003. L'èxit d'aquest procés, segons **Miralles**, es deu al replantejament de l'objecte d'anàlisi, ubicant ara a la persona i les seves necessitats al centre del debat. En aquest mateix sentit la directora del GEMOTT va remarcar que aquest procés no s'ha limitat al món acadèmic, sinó que també s'ha vist reflectit a l'esfera professional, on de mica en mica els geògrafs han anat guanyant terreny en un àmbit fins al moment liderat per enginyers i arquitectes. **Miralles** va exposar que aquest canvi de paradigma va implicar també en el seu moment la necessària aparició de noves fonts d'informació i metodologies, fonamentalment les enquestes de mobilitat quotidiana, que permeten entendre les dinàmiques de mobilitat no només des del punt de vista de l'oferta sinó també des de la demanda. Per a concloure, Carme **Miralles** va posar de manifest que en el moment actual aquestes fonts d'informació, ja sigui per manca d'inversió o de voluntat, s'han vist restringides a la Regió Metropolitana de Barcelona, oblidant així la resta del territori i fent emergir una Catalunya dual, on una part es troba il·luminada i l'altra resta a l'ombra.

El darrer dels ponents, Carmelo **Rivero** Ojeda, va posar sobre la taula dades per a evidenciar algunes de les idees expressades anteriorment, tot i ajudant-se de la seva pròpia experiència a l'Oficina de Mobilitat de la Diputació de Barcelona i la feina que hi porta a terme en col·laboració amb els ajuntaments. Aquesta intervenció va servir per a veure quin és el paper que els geògrafs estan prenent en l'esfera de l'administració pública i en el camp concret de la planificació i gestió de la mobilitat. Un camp en el qual el professional s'enfronta cada dia a un model de mobilitat problemàtic en tant que el vehicle privat segueix ocupant una posició privilegiada. **Rivero** va remarcar que tot i que els problemes associats a aquest model són ja ben sabuts per acadèmics i tècnics, les solucions que es plantegen des de l'esfera política no sempre reflecteixen la mateixa lògica. Contrastant amb això, des de l'aprovació de la ja esmentada Llei de Mobilitat els geògrafs han gaudit d'un major nombre d'oportunitats especialment a través de la redacció de plans de mobilitat. Aquests, segons el ponent, han passat de ser

necessàriament generals i d'implicar un gran esforç de recopilació de dades, a orientar-se cada cop més cap a temàtiques específiques com ara la promoció de l'ús de la bicicleta o la gestió dels camins escolars. D'aquesta manera, Carmelo **Rivero** va concloure transmetent al públic més jove de la sala un missatge positiu pel que fa a les perspectives de futur, basant-se en gran part en les opinions i comentaris que un divers grup de professionals havien expressat en una sèrie d'entrevistes organitzades per l'Oficina de Mobilitat.

La trobada va concloure amb un viu debat entaulat per diversos membres de la Societat, en el qual es va posar de manifest la rellevància de l'obra commemorada com un referent en la disciplina, expressant la necessitat d'entendre-la en el context històric en què s'ubicava i subratllant l'important repte que va suposar la seva redacció a meitats dels anys cinquanta. [Xavier **Delclòs Alió**]

Dimarts 25 d'abril de 2017

Xavier OLIVERAS
El Colegio de la Frontera Norte, Matamoros, Mèxic

Encontres al tercer país: la frontera Mèxic-Estats Units.

Dimarts 25 d'abril de 2017 va tenir lloc a l'Institut d'Estudis Catalans la conferència duta a terme per Xavier **Oliveras**. És doctor en Geografia (UAB) i en l'actualitat està treballant com a investigador al Colegio de la Frontera Norte, a Matamoros, Mèxic. Les seves línies de recerca són la metageografia i la cooperació regional arreu d'Europa, focalitzada sobretot a l'àrea Mediterrània.

Oliveras va estructurar la conferència, titulada *Encontres al Tercer País: la frontera Mèxic-Estats Units*, en tres parts:

1. Marc conceptual: la geografia estatista i la metageografia alternativa.
2. El tercer espai a la frontera Mèxic-Estats Units: el tercer país.
3. Tercer país als passos fronterers: celebració i resistència a la frontera.

En primer lloc, doncs, i a tall d'introducció, va definir el concepte de *metageografia* com el conjunt de marcs conceptuals internament consistents, bàsics i simples a través dels quals els individus i els grups conceben, ordenen i interpreten l'espai (real i imaginari). És a dir, que fa possible poder dir que alguns espais són "normals", "naturals" i "inqüestionables" i d'altres són "impossibles", "inconcebibles" i "aberracions".

Posteriorment, un cop definida la metageografia, va introduir la *metageografia estatista* com aquell pensament geogràfic binari i de divisió de l'espai, els límits geopolítics com, per exemple, els estats-nació. La conferència, però, va girar entorn del concepte de *metageografia alternativa*, que **Oliveras** va explicar amb més deteniment així: el pensament geogràfic que té en compte la hibridació entre espais i a partir del qual es crea l'anomenat "tercer espai o tercer país", que és un espai material i cognitiu intermedi (*in-between*), transitori i híbrid/mestís (geogràfica, socioculturalment i psicològicament) entre dos espais diferenciats: estats-nació/països/col·lectius. Aquest tercer espai apareix a partir de la ruptura de les fronteres geopolítics, socials, culturals i psicològiques, a causa dels fluxos transfronterers, la difusió i mutació de les pràctiques culturals, fluxos migratoris... Per tant, és un espai que ja no correspon a allò "autèntic" de cada regió, sinó simultàniament a les dues i a cap.

Xavier **Oliveras**, però, ens va mostrar també les crítiques que aquest tercer espai ha rebut. Per una banda, que el tercer espai, al cap i a la fi, és una interpretació romàntica i naïf, i que no està exempt de relacions de poder de gènere, classe, ètnia, edat, llengua... I per altra banda, en el marc de la globalització, es considera que el capitalisme es beneficia d'aquestes posicions híbrides, es considera una concepció de l'espai massa adient pel capitalisme. I ell mateix ho va exemplificar amb el cas de restaurants mexicans que s'estableixen als Estats Units just a l'altra banda de la frontera però també McDonald's i empreses americanes que colonitzen la banda de Mèxic.

En segon lloc, un cop definits els conceptes, ens va parlar sobre el cas concret de la frontera de Mèxic i els Estats Units on s'identifica un *tercer país* a ambdós costats de la frontera, que fins i tot s'ha arribat a anomenar com a *Amèxico* o *Mexamèrica*. Oliveras va exposar, també, el seguit d'indicadors materials i psicogràfics que ajuden a identificar aquest espai com, per exemple, la integració econòmica, la mobilitat transfronterera, les comunitats mexicanes als Estats Units, la influència i la hibridació cultural (models de consum, grups ètnics, la llengua...) i la formació d'identitats transfrontereres, binacionals, que no corresponen a allò "autènticament" mexicà però tampoc americà, és a dir, que en alguns casos els és més còmode acceptar que corresponen a un tercer espai/país. En altres casos, però, segons els interessos poden decantar-se per algun dels dos com, per exemple, *Oliveras* va explicar que alguns estudiants prefereixen identificar-se com a texans o californians per qüestions de prestigi.

És clar, que aquest tercer espai a la frontera entre Mèxic i Estats Units no està exempt de crítiques i temors. Per exemple, l'existència de contrastos, desigualtats i asimetries de poder, diferències de paisatge urbà, increment de la por a l'americanització a Mèxic i a la mexicanització als Estats Units i, finalment, que la nacionalització d'aquest tercer país porti el retorn al que és la metageografia estatista.

En tercer lloc, Xavier **Oliveras** va mostrar-nos els actes de celebració i resistència a la frontera entre Mèxic i Estats Units. Un primer exemple és *La ceremonia del abrazo* que se celebra cada any de manera ritual i es reuneixen, a sobre els ponts que fan de pas fronterer, els alcaldes i les autoritats tant de Mèxic com dels Estats Units i s'abracen per a defensar i reafirmar l'amistat entre els dos països, com a símbol per oblidar que hi ha una frontera.

És clar que, mirat amb perspectiva, al mateix temps de ser una celebració d'amistat i unió, el fet d'haver de fer aquest acte no deixa de recordar que sí existeix una frontera. Pot arribar, doncs, a ser contradictori. Un segon exemple és *Abriendo la Puerta de la Esperanza*. En aquest cas els protagonistes són famílies transnacionals que en molts casos van quedar separades per deportacions i disposen d'entre dos i quatre minuts per abraçar-se i comunicar-se. Però les condicions són totalment diferents que en la primera celebració ja que en aquest cas es regula el temps, la vestimenta i té lloc a sota dels ponts en una zona enfangada, molla i incòmoda.

Per concloure, **Oliveras** va qüestionar si les actuals polítiques de refronterització dels Estats Units suposen un avenç pel tercer país. Aparentment sembla que sí, ja que es basen i suposen una continuïtat de la metageografia estatista. La hibridació pròpia del tercer espai "absorbeix" la refronterització però també la desfronterització, malgrat que hi ha pràctiques ja consolidades. I, finalment, va dir que contra la refronterització actual es constitueixen imaginaris alternatius basats en el tercer país. [Jana **Clarà** i **Badosa**; estudiant del Grau de Geografia i Ordenació del Territori de la UAB]

Dimarts 2 de maig de 2017

Robert CASADEVALL, Jordi SARDÀ i Joaquim MARGALEF

Debat sobre el

Projecte de Centre Recreatiu i Turístic de Vila-seca i Salou.

coorganitzat amb la Societat Catalana d'Ordenació del Territori.

Tres experts en urbanisme i ordenació territorial han fet una anàlisi crítica sobre el Pla Director Urbanístic del CRT Vila-seca Salou (abans BCNWorld) en la sessió-debat del passat 2 de maig coorganitzada per la Societat Catalana d'Ordenació del Territori (SCOT) i la Societat Catalana de Geografia (SCG).

Actuacions especials com el CRT de Vila-seca Salou a Catalunya tenen un gran impacte sobre el territori, transformen el paisatge i comporten dinàmiques de canvi. "Aquest és un projecte que s'ha gestat des de dalt: no hi havia uns objectius inicials clars i detallats per part de promotors que el volien tirar endavant, ni responia a algun tipus d'interès local, del país o d'abast més ampli", assegurà Josep **Oliveras**, en la introducció al debat celebrat a la sala Nicolau d'Olwer de l'Institut d'Estudis Catalans.

En el cas del CRT no només hi ha implicat un pla director urbanístic (PDU) sinó que està emparat per lleis aprovades pel Parlament de Catalunya que han ajudat a impulsar aquestes transformacions (Llei de 6/2014, de 10 de juny, que modifica la creació del CRT i estableix nous percentatges de tributació en matèria de joc). D'una banda, l'estudi econòmic financer del Pla Director del 2015 i la segona versió del 2016 es va centrar molt en la vessant de promoció turística (rendibilitat) i molt poc en l'aspecte de sostenibilitat econòmica i social. D'altra banda, amb aquest projecte es consolida una dinàmica en el Camp de Tarragona on s'ha apostat sovint per grans equipaments i infraestructures generades des de l'exterior i poc vinculades amb el territori que les acull.

Vinculació amb el territori. Això ha estat així tant en el sector turístic (PortAventura) com en l'energètic (petroquímica i nuclear). S'hi han fet grans inversions a la regió, i amb tot, la taxa d'atur de la població local supera en un 50% la de la província de Lleida, que té una economia basada en l'agroalimentària, un sector en principi menys punter o lucratiu. Per exemple, en l'estudi d'impacte econòmic i turístic fet per uns professors de la Universitat Rovira i Virgili, els autors albiraven una oferta de 12.000 llocs de treball durant la fase de construcció, tot i que només es necessitarien entre 2.000 i 4.000 treballadors directes "una vegada el CRT funcionés a ple rendiment". Unes xifres que no responen a cap projecte concret.

Temps d'espera. Pel que fa a la previsió sobre quan arribarà aquesta fase de ple rendiment, la forquilla de temps també és força ampla. Malgrat l'optimisme del conseller de Territori, quan signava el PDU definitiu el passat mes de desembre i anunciava que "entre juliol i agost, veïns del Camp de Tarragona ja començaran a veure màquines a treballar", Joaquim **Margalef**, professor d'economia, que durant anys va ser cap del Gabinet d'estudis de la Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Tarragona,

no ho té tan clar. **Margalef** estima que podrien passar fins dos anys abans no s'aprovin tots els plans específics. Si a aquest període d'incertesa li sumem els sis anys de la fase de construcció, potser caldrà arribar al 2025 per entrar a la fase d'execució on serà possible veure les possibilitats reals de negoci. En definitiva, tretze anys és el temps que les empreses de joc hauran d'estar disposades a esperar, si comptem des del primer projecte inicial del 2012.

"Nou" producte turístic. Una altra font d'incertesa és la idea d'invertir en el Complex Turístic Integrat o CTI (denominació que rep el nou complex hotel·ler, comercial i de joc) com a nou producte basat en turisme de negocis i esdeveniments. En part, el CTI es planteja com a estratègia per desestacionalitzar el turisme a la Costa Daurada. Tanmateix, no ho tindria fàcil per captar nous mercats i diversificar el turisme de sol i platja. D'entrada, segons dades de l'Associació de Palaus de Congressos d'Espanya, hi ha hagut una davallada de la demanda en aquest sector entre el 2009 i el 2016 de casi un terç en el nombre d'esdeveniments (de 978 a 602) i de la meitat en el nombre d'assistents (1.050.000 a 554.000).

El mercat immobiliari. En els orígens de tot plegat ja s'havia arribat a la conclusió que calia fer un planejament que inclogués simultàniament el parc temàtic, els camps de golf i els habitatges o no funcionaria. No es va fer així, de manera que actualment el Parc temàtic es troba consolidat però el mercat immobiliari a la zona és poc eficient i es basa en segones residències. Té sentit plantejar ara prop de 2.500 nous habitatges, quan hi ha uns 43.000 habitatges secundaris i uns 21.000 de buits en els cinc municipis immediats? "El CRT ens havia presentat una bona oportunitat per rectificar el model d'ordenació actual, i la ocasió de convertir els "llits freds" (segones residències) en "llits calents" (hotels)", observà durant el debat Robert **Casadevall**, geògraf i vocal de la Comissió d'Urbanisme de Catalunya, tal com havia defensat el director d'Incasòl Damià Calvet. En canvi, s'ha optat per fer "llits calents" i més "llits freds". "Amb l'excepció dels casinos, el model proposat no es diferencia de l'actual ni cobreix cap deficiència existent al Camp de Tarragona", afegia en aquest sentit.

La legitimitat del pla. La situació actual és que s'han qualificat 745.000 m² de sòl en uns terrenys que abans no eren urbanitzables, el Consorci del CRT ha aprovat el Pla Director Urbanístic i Incasòl ha ofert una opció de compra, i s'ha prorrogat fins finals de juny el període de presentació de propostes a concurs dels grups inversors candidats: HardRock i Melco per una banda, Peralada i Genting per l'altra. En aquest sentit, durant el debat els experts advertiren que, per manca de visions crítiques i de reflexions territorials, el territori està en funció de qui el compra.

D'altra banda, "s'ha establert una dinàmica on l'explicació al públic i l'aprovació del pla director es fan alhora." En el seu torn de presentació, Jordi **Sardà**, professor de l'Escola d'Arquitectura de la URV, lamentà aquest fet, tot reivindicant que avui dia existeixen prou processos participatius com per implicar la ciutadania en la transformació del territori i les dinàmiques que se'n deriven. De fet, en la seva opinió els agents que participen en la presa de decisions no s'haurien de limitar als municipis de Salou i Vila-seca, sinó que la magnitud del projecte i del seu impacte justifica la implicació dels municipis veïns.

Arquitectura, medi ambient i ciutadania. "No s'ha parlat encara de l'aspecte arquitectònic d'aquest nou artefacte", comenta Jordi **Sardà**. "Imaginem per exemple que l'alçada màxima edificable fos la del Dragon Khan..." Quin aspecte tindrà aquesta nova coberta del territori de milers d'hectàrees? La qüestió no és tan secundària com pugui semblar, el complex del Casino de Monte Carlo el va fer l'arquitecte Charles Garnier, el mateix de l'Òpera de París, i sabia el que feia des dels inicis. Però aquí, el propi dimensionat del pla ha estat marcat per una indefinició constant des del principi:

des dels sis milions de metres quadrats que inicialment es volien qualificar fins als 745.000 m² de sostre edificable, passant per successives esmenes. "En certa manera, el CRT presenta un grau d'alienació del territori encara més alt que el de Las Vegas, que almenys consta de vials i espais d'ús públic i és gratuït." Com a contrapunt, un exemple d'infraestructura a l'altra banda de l'espectre seria el de la passarel·la de Vila-seca que travessa l'A-7.

Tot plegat fa pensar que la veritable qüestió no és tant l'adequació del PDU com la legitimitat del model proposat *per se*. Al cap i a la fi, el primer no és més que una eina d'ordenació territorial, i per molt que estigui raonablement desenvolupada, no cobreix les inconsistències en la presa de decisions.

Al final de la sessió, Josep A. **Báguena**, president de la SCOT va fer un resum de les diferents consideracions que havien expressat els tres experts, tot posant de relleu la importància del debat centrat en el lloc on es produeix l'actuació, l'impacte que té el CTI com a artefacte dins el CRT en el territori, i l'oportunitat o necessitat de fer un Pla Director Urbanístic per encaixar-hi el projecte.

El debat va ser més curt de que s'hauria desitjat, tal com va expressar un dels assistents, perquè el temps disponible es va esgotar mentre els interrogants continuaven en el cap dels presents. Serà interessant veure com es desenvolupa aquest tema, perquè el 30 de juny acaben les propostes que han de presentar les dues societats seleccionades per gestionar el complex del CRT. Ara bé, una cosa quedava ben clara, els terrenys ja s'han requalificat i pels seus propietaris tenen un nou valor [Laia **Núñez**]

Dimecres, 17 de maig, i dissabtes, 20 de maig, 3 i 10 juny de 2017

Josep M. PANAREDA
Universitat de Barcelona

Curset

Visió general del paisatge a Catalunya.

Caminar, pausadament, amb Josep M. **Panareda** per les nostres forests és un goig, perquè desplega els seus excepcionals coneixements botànics integrats en una lectura integral del paisatge, entès com un fet dinàmic, en constant evolució. El primer que sobta en ell, atès que som davant d'un geògraf, és el seu altíssim nivell de coneixement botànic. Tot i mossegar-se la llengua alguna vegada per tal de no colgar-nos de noms de plantes, les espècies comentades amb detall en cada excursió es compten per diverses desenes. A Llinars ens explicava que en un km² n'hi poden haver de l'ordre de 350 espècies vegetals. Després del curset dubtem que, d'aquestes, n'hi hagi més de 10 que no conegui a simple vista o que li calgui comprovar després amb l'ajut d'una flora. I de cada espècie en té força coses per explicar: la fesomia, l'època de floració, les preferències ambientals, els usos medicinals, la toxicitat, l'interès econòmic que havia tingut antigament... i per descomptat el nom científic i el català.

La vegetació esdevé l'aspecte visual del paisatge forestal o natural, però aquest paisatge és, abans que res, fruit de l'acció humana acumulada al llarg del temps. I és aquí on el nostre biogeògraf excel·leix en la tasca detectivesca d'esbrinar el rastre d'accions antròpiques del passat proper i la seva repercussió en el paisatge vegetal present. Els antics conreus (en particular la vinya fins a l'arribada de la fil·loxera), el carboneig, el consum de llenya per als forns de tota mena, l'extracció de pega..., tots aquests usos modificaven antigament el bosc, el domesticaven, i ara l'absència d'aprofitaments condiciona d'una manera ben diversa la realitat forestal. De la mateixa manera, en l'aspecte geomorfològic, i en particular a la serra Litoral, és palès l'impacte del motocròs dels anys 60 i 70 com a factor desencadenant de l'obertura de xaragalls que no han deixat de créixer, fins i tot obrint badlands en els fràgils sòls de sauló.

Amb les explicacions d'en **Panareda**, la successió vegetal ens apareix com un procés de resultats més incerts del que pensàvem. La selecció sistemàtica de les espècies arbòries més rendibles (per qualitat de la fusta, capacitat calorífica, aprofitaments com el suro, velocitat de creixement...) en cada moment històric va eliminar del mapa els competidors potencials. Ara, en un context de mínima rendibilitat del bosc, s'estableix una competència més neutral, tot i que condicionada pels resultats edàfics dels aprofitaments passats, la proximitat física de les espècies competidores, la presència de clarianes, els estadants actuals... La idea de canvi domina el discurs d'en **Panareda**. El canvi radical del paisatge és ben evident en el testimoni de les fotografies antigues, però fins i tot resulta evident per a tota persona observadora de certa edat, quan compara els seus records de joventut amb la realitat present. El paisatge vegetal està canviant a marxes forçades, reforestant-se a corre-cuita per l'abandonament de les superfícies agràries de més difícil mecanització i per la minva dels ramats. Alhora, el bosc resta

gairebé intocat, deixat de la mà de Déu, perquè arreu manca gestió racional (no la maldestra que vam observar en algunes pinedes de la Molina, cap a la baga del Sitjar).

Davant la contundència d'aquests processos, el canvi climàtic resta com un factor menys determinant dels canvis, per bé que els fenòmens extrems (glaçades tardanes, sequeres fortes...) juguen també el seu paper en la selecció. Per exemple, que les fonts i els barrancs restin avui dia gairebé sempre secs no és pas canvi climàtic, sinó bàsicament conseqüència del gran creixement de biomassa, que intercepta la precipitació, la consumeix de seguida, limitant dràsticament l'escolament i la infiltració. En aquest context de gran demanda i competència per l'aigua, les espècies més sofertes resten més ben preparades per a superar les sequeres extremes.

D'altra part, la globalització ambiental apareix com un factor de canvi imprevisible. L'expansió a casa nostra de plantes i animals procedents d'arreu del món obre tot d'incògnites sobre l'evolució futura de la vegetació. En les sortides hem vist la situació dramàtica dels oms, arbre reduït actualment a un estadi arbustiu, perquè quan creixen cauen inexorablement sota l'atac d'un fong que empra com a vector d'expansió un escarabat. També es va parlar de la situació dels pins, dels castanyers...

Aquesta percepció dinàmica no era ben bé la dels pioners de la biogeografia, que van definir models de tipus de vegetació (associacions) que consideraven estables o climàtiques en indrets on ara -50 o 70 anys després- apareix una vegetació ben diferent de la que ells van observar. Per exemple, l'alzinar impenetrable, ple de lianes, era més aviat fruit d'una forta intervenció de l'home en el bosc, i ara va deixant pas a un alzinar més obert i ombrívol, present a totes les cotes.

No farem la llista de les coses que hem après, però a tall d'exemple diguem que ara sabem trobar les vesícules de l'avet aprofitades per les trementinares, que la surera és semicaducifoli perquè al mes de maig perd bona part del seu fullam, que el roldor va ser plantat pel seu ús com a planta tintòria, que la servera es plantava al costat de les masies perquè la seva densa fusta no s'estellava i la feia idònia per als tallants de carnisser, assolint per això un bon preu...

Josep M. **Panareda** és un treballador infatigable (mireu, només, els llibres que li hem ressenyat a l'Obrador Obert), un coneixedor de primera línia, però també un gran mestre i divulgador. Els que vam tenir la sort d'estudiar biogeografia amb ell vam aprendre a observar detalls, com ara que un ginebre mort en mig de la fageda ens parla d'un estadi vegetal anterior, de vegetació molt oberta, d'una landa. Observació, comparació, reflexió, documentació... fases del treball científic que condueixen envers la prudència, la malfiança davant conclusions apressades i dogmàtiques.

Aquest geògraf del Montseny, a banda del seu bagatge botànic excepcional, té i sap transmetre l'estima, conscient i reflexiva, per la natura. Farien bé els joves aprenents de geògraf, d'aprofitar futures sessions de camp que -tant de bo- en Josep Maria **Panareda** tingui a bé impartir a la SCG, en altres indrets de la nostra variada geografia. I farien bé els geògrafs físics en actiu, així com els estudiosos de les dinàmiques naturals i del paisatge, d'aprofitar el seu cabal de coneixement i de pas impregnar-se del seu rigor científic i també del seu tarannà i bonhomia. Tots plegats en sortiríem guanyant. [Jesús **Burgueño**]

Dijous 25 de maig del 2017

Jordi MARTÍN DÍAZ
Universitat de Barcelona.

*La transformació postbèl·lica i postsocialista
de la ciutat de Sarajevo.*

Dijous 25 de maig de 2017 va tenir lloc a l'Institut d'Estudis Catalans la conferència duta a terme per Jordi **Martín** Díaz: *La transformació postbèl·lica i postsocialista de la ciutat de Sarajevo*. És becari predoctoral (FPU) a la Universitat de Barcelona. Les seves línies de recerca són la geografia urbana (reconstrucció urbana postbèl·lica, ciutats postsocialistes, renovació urbana, planejament urbà i transformacions socioespacials en contextos postbèl·lics) i la geopolítica (geopolítica urbana, Comunitat Internacional, Acords de Pau de Dayton i desmembrament de l'antiga Iugoslàvia).

L'any 2006 va visitar la ciutat de Sarajevo i el va captivar. A partir d'aquí va començar un seguit d'anades i vingudes a la ciutat fins al punt de convertir-se en el seu objecte d'estudi tant de la tesina com de la tesi doctoral.

Jordi **Martín**, en primer lloc i a tall d'introducció, ens va explicar el setge que va tenir lloc a la ciutat de Sarajevo. Va començar el 5 d'abril de 1992 i va durar exactament fins al 29 de febrer de 1996; va ser el més llarg contra una ciutat en la història militar moderna. Martín va defensar que va ser, en part, degut a una intervenció internacional no prou decidida que va permetre que el conflicte s'anés dilatant. Tot va començar després de la declaració de la independència de Bòsnia i Hercegovina respecte de Iugoslàvia quan les forces sèrbies es van instal·lar als turons que rodejaven la ciutat i van disparar contra milers de manifestants que demanaven pau als carrers de Sarajevo. Va començar, doncs, una guerra desigual entre milícies de Sèrbia i el feble exèrcit bosnià. **Martín** va comentar que en aquells tres anys la població va arribar a minvar un 64% entre morts i emigrants.

En segon lloc, un cop introduït el Setge de Sarajevo, va parlar dels anys previs a aquest terrible esdeveniment. En acabar la Segona Guerra Mundial es va produir un creixement de la ciutat, desenvolupament lineal i arquitectura homogènia. Durant el socialisme van disminuir les desigualtats, les ciutats van esdevenir més denses, hi havia menys suburbis, etc. Des de l'any 1977 la ciutat va créixer per planificar l'expansió que s'havia de produir de cara als Jocs Olímpics. Era una ciutat bastant compacta, sobretot als nuclis més grans, i poc densa als més rurals. En aquell moment s'estava creant una gran Sèrbia i una gran Croàcia i va ser davant l'amenaça de ser controlats pels serbis que no van veure més alternativa que declarar la independència. L'any 1984, quan van acabar els Jocs Olímpics d'Hivern, el desenvolupament i expansió urbana van quedar aturats. Es va començar a percebre una crisi econòmica i política.

Per últim va explicar el procés que la ciutat de Sarajevo va emprendre per la transformació urbana que incloïa la reconstrucció física, la divisió etnoterritorial i la transició del socialisme al capitalisme. Aquesta transformació, visible actualment, va ser possible gràcies a la intervenció de la comunitat internacional, la qual va arribar a assolir poder legislatiu i executiu durant el període postbèl·lic.

D'alguna manera el setge va acabar sent resultat de no poder dividir la ciutat,; tenien la política de dividir territoris de forma homogènia i, és clar, sense un procés de neteja ètnica era complicat mantenir les estructures de poder homogènies. Es tractava de crear un territori homogeni ètnicament, majoritàriament serbi, i expulsar les altres ètnies. Es van donar, doncs, molts episodis de neteja ètnica. Jordi **Martín** va remarcar també la dificultat que hi va haver per establir exactament per on passava la línia de divisió, ja que creuava la ciutat pel mig, alguns edificis, blocs de pisos, etc.

Martín també va explicar que es va dur a terme, a més, un projecte de construcció d'una ciutat fora de la ciutat (com un suburbi) perquè la població no estava disposada a tornar a viure dins de Sarajevo (d'allà on els havien expulsat). Però la percepció d'aquesta "nova ciutat" era diferent segons els qui vivien dins de Sarajevo (que era vista com un suburbi als afores) i segons els serbobosnians que percebien aquesta divisió com una barrera on podien sentir-se segurs.

Jordi **Martín** va concloure assegurant que tot i les millores evidents, a Sarajevo hi ha problemes de fons que continuen. El setge va comportar que avui dia les poblacions siguin homogènies a la majoria de Bòsnia. La ciutat es considera musulmana i islàmica en l'actualitat i es coneix com la Jerusalem d'Europa. No s'ha pogut reconstruir, però, la diversitat ètnica que hi havia abans de la guerra. [Jana **Clarà** i Badosa]

Dijous 15 de juny del 2017

Joan BECAT
Universitat de Perpinyà.

Els noms de lloc a la Catalunya Nord.

Dijous, 15 de juny, el nostre consoci honorari Joan **Becat**, catedràtic de la Universitat de Perpinyà i membre de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), va pronunciar la conferència de cloenda del curs 2016-17, sobre *Els noms de lloc a la Catalunya Nord*. El geògraf i activista rossellonès va defensar amb fermesa la seva preferència per la denominació *Catalunya Nord* en front l'academicista *Catalunya del Nord*, argumentant la tradició de resistència cultural de la primera.

El ponent anà esgranant amb escollits exemples la immensa activitat que ha desplegat els darrers decennis per a la preservació de la toponímia catalana als mapes de Catalunya Nord de l'Institut Géographique National (IGN), aprofitant que la legislació només estableix que hi constin amb la forma oficial francesa els noms de regions, departaments i comunes. Gràcies a això, Becat ha aconseguit d'introduir a les cartes franceses les veus catalanes dels topònims menors, que són munió (unes 55.000), recollides als dos volums del seu *Atles toponímic de la Catalunya Nord*.

La darrera part de la intervenció, el professor **Becat** la va dedicar a relatar els ingents esforços esmerçats a incorporar el topònim *Pays Catalan* rere el d'*Occitanie*, per designar la nova regió creada en agrupar el departament dels Pirineus Orientals amb d'altres de lleguadocians. És encoratjador copsar la tenacitat de Joan **Becat** i l'associació de què forma part en fer arribar el cas al Consell d'Estat i ser rebuts en 2016 pel llavors primer ministre, el socialista Manuel Valls, un català naturalitzat francès, amb la convicció dels conversos i l'agilitat dels trepes.

Becat apuntà que dita reivindicació es veu a França com un fet polític, tot i que no ho és, a causa del procés d'independència a la Catalunya del Sud. Digué que la Catalunya del Nord està pagant, per això, un peatge polític i demanà que quan siguem independents no ho oblidem. Confiem que, en nom de l'*égalité*, França no doni un nom discriminatori a la macroregió, perquè si aplega dues cultures, l'occitana i la catalana, justa és la doble denominació. El que estem segurs és que Joan **Becat** no defallirà en la comesa. Fóra bo que tothom en fos conscient i potser estalviaríem temps [Enric **Bertran**].